

Om å dø for sitt folk eller å dø for seg selv

TEKST

Merete Liisberg

PUBLISERT 5. februar 2010

KOMMENTAR: DØDSHJELP

ILLUSTRASJONSFOTO: YAY MICRU

Min far var en helt. For noen var han en helt fordi han engasjerte seg med livet som innsats under andre verdenskrig. Litt Max Manus-aktig med hemmelige identiteter og skjulte oppdrag. Jeg husker ennå det spennende og litt skremmende da jeg en del år etter krigen på en av mine uoffisielle skattejakter i skrivebordsskuffer fant

identitetskort, Grenzzonen-bescheinigung. Med bilde av en ungdommelig mann som helt klart var min far, men med andre navn og andre fødselsdatoer enn dem jeg kjente. Min hverdagslige far var i hemmelighet en modig mann som kjempet for vårt menneskesyn og våre verdier. Mot sortering av mennesker. Mot Endlösung og avliving.

Kunsten å dø

For meg ble han en helt også av en annen grunn. Han gjorde det siste en god far kan gjøre for sitt barn: Han viste meg hvordan å dø. Selv om han egentlig kunne tenkt seg å gå ut av tiden på et annet og langt mer selvbestemt vis, overlot han til døden å komme når den kom. Og møtte den med verdighet. Han var en mann som trivdes dårlig med å være prisgitt andre. Og enda dårligere syntes han om å være til bry og byrde. En del år før han døde, da han fremdeles var frisk og høyst oppegående, og jeg var en ung kvinne, hadde vi en av de svært få kraftige kranglene våre. Krangelen oppsto etter at han hadde formidlet til meg at han, hvis han inn i framtid og alderdom ble syk og svekket, ville at jeg skulle vite at han ønsket å få hjelp til å avslutte livet. Jeg ble rasende, og lekset opp for ham at det var totalt uforståelig for meg at han, av alle, kunne tenke slik, han som hadde kjempet mot nazismen med livet som innsats. Hva i huleste var vitsen med innsatsen hans da?

Hvorfor ble jeg så eitrengende forbanna? Hva var harmens kilde? På et eller annet forunderlig vis handlet det om å bry seg om, og om å være til bry.

Eutanasi betyr god død. Med eutanasiprogrammet Aktion T4 fra Tyskland 1939 i erindring, velger likevel de fleste av oss å benytte andre begreper enn eutanasi. Barmhjertighetsdrap, assistert selvmord, aktiv dødshjelp, selvbestemt død, verdig død. Forskjellige ord som uttrykker holdninger til, og også nyanser og grader av, det å motta bistand fra en annen person til å avslutte livet. Noen mener at nyansene er viktige. Kan hende er de det, men det er også viktig for meg å ikke miste av syne de overordnede perspektivene i en debatt omkring grader av aktivitet og passivitet.

Flere støtter dødshjelp

Noe er på gang i samfunnet når det gjelder dette. En stadig økende andel av den norske befolkningen er positiv til aktiv dødshjelp. 48 prosent, ifølge en fersk undersøkelse som foreningen Retten til en verdig død har gjennomført. Nesten halvparten altså. Tipper det her er mye metodisk som den smule forskeren i meg kunne være fristet til å gå nærmere etter i sømmene, men la gå med det. Ett spørsmål vil jeg likevel stille: Har de 48 prosentene tenkt grundig gjennom hva en eventuell lovendring kan bety for oss? Eller har de tenkt utelukkende på hva en ville ønske for seg selv dersom livet oppleves smertefullt og håpløst?

Å dø for seg selv, det veier lett som en fjær, men å dø for sitt folk, det veier tungt som en stein – for å lage en omskriving av Hoola Bandoola fra syttiårene. Mon tro om de 48 prosentene, før de svarte, har grunnet på denne forskjellen mellom å dø for seg selv og å dø for sitt folk?

Hvorfor i all verden ble jeg så eitrende forbanna da min stolte og selvstendige far ville dø en stolt og selvstendig død? Hadde han ikke gjort seg fortjent til det kanskje? Burde jeg kanskje ha unt ham en selvvalgt død, han som hadde risikert så mye for så mange? Jeg kunne ha akseptert hans ønske, og hatt det in mente da han en del år senere var nettopp der han hadde ytret ønske om å slippe å bli værende: uten håp om å bli frisk og uten evne til å ta seg av seg selv.

Cyanidpillen

Kanskje skulle jeg da ha funnet fram cyanidpillen. Den han under okkupasjonen gjemte på hemmelig og vanskelig tilgjengelig sted som trygghet dersom han ble oppdaget og måtte unngå å bli fanget. Dersom han måtte dø for å unngå å røpe noe under tortur. Raskt måtte dø for sitt folk. Den ene kapselen som fortsatt befant seg i leiligheten hans, og som han hadde fortalt meg om. Jeg kunne ha lagt den på nattbordet og fortalt ham hva det var. Eller jeg kunne ha lagt den på tungen hans i stedet for tranpillen. Assistert selvmord eller aktiv dødshjelp. Da hadde han fått dø for seg selv. Barmhjertighetsdrap? Barmhjertig for hvem? For ham eller for hans folk? I hvert fall ikke for meg.

«Det å bry seg om en annen er å ville at den andre skal være meg til bry»

Mon tro om jeg ikke ble sinna fordi han ba om *min* hjelp? Jeg kjente faktisk noe av det samme sinnet da jeg på sensommeren leste psykolog Kari Vigeland sine funderinger i vårt felles fagforeningstidsskrift. Som uttalt tilhenger av aktiv dødshjelp undrer hun seg i Tidsskriftets spalter på om det kanskje er nettopp vår profesjon, og ikke legene, som bør kobles inn dersom det skal foretas vurdering for å klarere om en person skal få dødshjelp. Kanskje «psykologer (har) bedre forutsetninger (enn leger, min kommentar) til å vurdere motiv, autonomi og vurderingsevne hos en alvorlig syk», undrer hun. Og jeg tenker: Er det dét jeg skal bruke kompetansen min til? Er det dét som er å bry seg om klienter? Hva i huleste er vitsen da?

Barmhjertighetsdød

Far tenkte nok at det å dø før han ble altfor hjelptrengende og hjelpeløs, det var å la oss slippe, la meg slippe, la Helse-Norge slippe. For ham var det å dø for seg selv på en besynderlig måte nettopp å dø for sitt folk. Det som jeg tenkte på som å dø for seg selv, det ble for far å dø for andre, for at andre skulle slippe byrde. Han ville ikke være til bry for sin datter eller for sitt folk. Barmhjertighetsdød. Men barmhjertig overfor seg selv – eller overfor meg og oss?

Jeg tror de sterke følelsene mine handler mest om det å bry seg – og å være til bry. Jeg tror det handler om at det å bry seg om en annen er å ville at den andre skal være meg til bry. Jeg tror jeg nærmer meg noe her ...

Jeg kjenner ikke lenger sinne. Men jeg blir redd når jeg tenker på at et av landets mest populære partier nå sist vår programfestet kamp for aktiv dødshjelp. Hvorfor blir jeg så redd? Det er jo bare snakk om å kunne velge selv.

Eutanasidebatten handler også om hvorvidt det er akseptert å slå i hjel, og hvordan man skal holde skansen mot den såkalte utglidningen.

I foregangslandet Nederland har det siden frifinnelse i Schoonheimsaken i 1984 via lov om legalisering av aktiv dødshjelp i 2002 blitt brakt på bane ulike diskusjoner som kanskje ikke var tenkelige tidligere. Barn er blitt eutanisert, ett av dem hadde så vidt jeg vet ikke annet lyte enn Downs syndrom. Psykisk syke uten alvorlig fysisk lidelse blitt aktivt dødshjulpet. Og personer med hiv uten symptom på aids. Nevnte dødshjelp er ikke i samsvar med aktuell nederlandsk lovgivning, men legene som har dødshjulpet, er heller ikke blitt straffeforfulgt. I omkring 2 prosent av dødsfallene i Nederland er eutanasi eller assistert selvmord den direkte årsaken. Dette utgjør omkring 4000 mennesker årlig. Det debatteres for tiden om livstretthet og livslidelse uten ledsagende alvorlig sykdom skal gi grunnlag for eutanasi.

Jeg kjenner gåsehuden. Jeg kjenner det kalde gufset fra de tyske doktores Hoche og Bindings bok fra 1920 om retten til å tilintetgjøre det uverdige liv, et såkalt vitenskapelig basert stykke skrift som var med på å rettferdiggjøre eutanasiprogrammet i trettiårenes Tyskland, med på å rettferdiggjøre at de tyske legene i en historisk periode droppet å avlegge den hippokratiske ed.

Men mest av alt kjenner jeg et annet gufs. Gufset fra noe av det vår velkjente amerikanske kollega Stanley Milgram viste oss for snart femti år siden i sine sosialpsykologiske eksperimenter: vi gjennomsnittsmenneskers kapasitet til å gå på akkord med prinsipper, til å bytte ut en moralkode med en annen.

Det finnes ingen gullstandard

Hvor uhyre naivt er det ikke å snakke om at det ikke vil «gli ut». Hvor uttillatelig historieløst og korttenkt! På en måte blir det ikke snakk om å «gli ut», for det er ikke noen gullstandard noe sted som noe kan gli ut fra. Det er bare folk flest som forandrer mening. Folk flest som er påvirkelige. Alt har på en måte alltid glidd ut, det spørs bare i hvilken retning og hvor raskt.

«Kanskje skulle jeg ha funnet fram cyanidpillen. Den han under okkupasjonen gjemte som trygghet dersom han ble oppdaget og måtte unngå å bli fanget»

Jeg er gudløs og jeg er budløs. Som så mange i vår del av verden i vår tid. Jeg kan savne en skrift med stor S som kan lede vei i vanskelige spørsmål og hjelpe i dilemma. Inderlig

godt ville det vært å ha disse evige budene hogget i stein. Med håndskriften til en fader. Så er det vel slik at for alle oss uten talent for å tro handler et anstendig liv om å skape sine egne bud. Det livslange arbeidet med å legge ned merkesteinene i ens eget liv. Ett av mine selvskapte bud blir altså: «Du skal være til bry». Eller enda sterkere: nærmest som et imperativ: Du MÅ være til bry!

Derfor finnes gudene og budene. Og derfor trenger vi gudløse og budløse å etablere merkesteiner.

merete.liisberg@online.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 47, nummer 2, 2010, side 148–150

TEKST

Merete Liisberg